

Таким чином, динамізм професій соціономічного типу часто специфічно впливає на взаємини у сфері «людина-людина» і за десять років трудової діяльності професійні деформації викривляють і деперсоналізують особистість. Вона стає байдужою до раніше улюбленої діяльності, знецінюється спілкування із професійною групою, знижується ефективність праці, переважають негативні емоційні переживання і підвищується тривожність. Саме одним із факторів профілактики професійної деформації фахівців інклюзивно-ресурсного центру є професійне самовиховання.

Попередженню професійної деформації фахівців інклюзивно-ресурсного центру сприяє виконання низки рекомендацій: визначення короткострокових і довгострокових цілей; рівномірний розподіл професійних навантажень, творчий підхід до роботи та оптимізація режиму роботи і відпочинку; оволодіння вміннями і навичками релаксації та саморегуляції; професійний розвиток і професійне самовиховання; емоційне спілкування, конструктивне вирішення конфліктів та успішні моделі доцільної поведінки; фізичні навантаження і здоровий спосіб життя.

Список використаних джерел:

1. Безносів С. П. Професійна деформація личности. Санкт-Петербург : Речь. 2004. 272 с.
2. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
3. Ільєнко М. М., Пузіков Д. О. Професійне «вигорання» фахівців: фактори, зміст, шляхи запобігання та подолання. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: тези доповідей*. Київ : Університет «Україна», 2008. С. 306–309.
4. Масляч К. Професійне вигорання: як люди справляються. Практикум по соціальної психології. Санкт-Петербург : Питер. 2001. С. 43–58.
5. Березовська Л. І. Самовиховання та саморегуляція особистості : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 168 с.
6. Постолук М. І. Організація професійного самовиховання майбутніх педагогів. *Вісник Чернівецького університету. Педагогіка*. 2001. №11. С. 120–123.
7. Главацька О. Л. Основи самовиховання особистості : навч.-метод. посіб. Київ : Кондор, 2008. 206 с.
8. Зайверт Л. Ваше время в ваших руках : советы деловым людям, как эффективно использовать рабочее время. Москва : Интерэксперт, 1995. 266 с.
9. Hlavatska O. Specific features of social workers' professional burnout. *Social Work and Education*. 2017. Vol. 2. P. 27–35.

АРТ-ТЕРАПІЯ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

*Головатюк Іван Григорович,
артист Тернопільського обласного
академічного театру актора і ляльки
E-mail: ivan_holovatiuk@ukr.net*

Арт-терапія є ефективною формою роботи зі студентами, що мають особливі освітні потреби, зокрема поведінкові, емоційні або психологічні порушення. Основний потенціал арт-терапії для навчання в умовах інклюзії полягає в тому, що арт-терапія дає можливість особистості висловитися невербально, за допомогою мистецьких засобів і інструментів.

Серед основних проблем, з якими стикаються школярі і студенти, що мають особливі освітні потреби, можна виокремити труднощі з соціальною адаптацією, орієнтація в просторі, порушення координації, скутість рухів, відсутність або затримка мовленнєвого

розвитку, труднощі з виконанням завдань. Ситуація погіршується і недостатньою підготовленістю педагогів до роботи з особами з особливими освітніми потребами, внаслідок чого останні можуть відчувати тиск від встановлених норм і правил.

Інклюзивна освіта передбачає наявність можливості індивідуалізованого навчання з урахуванням особливостей розвитку особи з особливими освітніми потребами і забезпечення ефективних методів навчання цих осіб – таку думку висловлюють американські дослідники [1].

Мистецтво посідає чинну роль у формуванні особистості, особливо в умовах інклюзії, оскільки мистецтво сприяє формуванню і розвитку когнітивних навичок і моторики, які серед осіб з особливими освітніми потребами потребують підвищеної уваги [2]. Дослідники зазначають також, що мистецтво відіграє важливу роль у житті осіб з особливими освітніми потребами, оскільки є запорукою і дієвим чинником формування особистості, розвитку відчуття особистих досягнень, підвищення впевненості і сміливості, пристосування до соціального життя, розвитку зорової, слухової і мозкової координації, а також розвиток естетичних відчуттів [3].

Арт-терапія є альтернативним шляхом розуміння осіб з особливими освітніми потребами і їх підтримки у набутті навичок, необхідних для провадження самостійної, незалежної життєдіяльності. Науковці виокремлюють низку переваг застосування арт-терапії в умовах інклюзії, серед яких такі:

- розвиток креативності;
- формування адаптивної і поведінкової компетентностей;
- набуття базових життєвих (побутових) умінь і навичок;
- формування умінь пошуку шляхів розв’язання щоденних проблем;
- можливість отримати новий досвід;
- розвиток естетичних навичок, зокрема уміння отримувати задоволення від візуального вираження об’єктів: форми, кольору тощо;
- екстерналізація думок і емоцій через мистецькі засоби;
- підвищення продуктивності у навчанні і роботі;
- здатність самостійно жити в суспільстві, реалізовувати свої суспільні потреби;
- відчуття себе частиною суспільства [4, с. 131].

У зв’язку з цим, варто зауважити, що в науковій літературі трапляються спроби виокремити компоненти арт-терапії, що перегукуються із зазначеними вище перевагами застосування арт-терапії. Такими компонентами є:

- аксіологічний (ведення у світ цінностей, допомога і супровід у виборі особистісно значущої системи цінностей);
- діяльнісно-творчий (розвиток різних способів художньої діяльності, творчих і комунікативних здібностей);
- особистісний (самопізнання, розвиток рефлексії, саморегуляції, особистісне зростання, прагнення до само актуалізації тощо);
- когнітивний (знання про зображувальні засоби, матеріали, способи творчої діяльності, культурну ідентичність) [5, с. 58–61].

Привертає увагу той факт, що арт-терапія активно використовується в навчальному процесі фінської школи, яка нині відома своїми новаторськими підходами до організації освітнього процесу, а також високим рівнем ефективності провадження процесу навчання. Зокрема з цього приводу П.-М. Гаутала (Hautala) зауважує, що нині в школах Фінляндії спостерігається значне збільшення кількості школярів з різними особливостями розвитку і особливими освітніми потребами. Це вимагає пошуку різноманітних шляхів допомоги, навчання й інтеграції таких школярів в шкільне середовище. Зокрема дослідниця зауважує, що арт-терапія в школі покликана досягти подвійної мети: з одного боку – змінити шкільне середовище таким чином, щоб воно включало також альтернативне навчальне середовище, що передбачає розуміння і прийняття індивідуальних особливостей і відмінностей школярів,

з іншого – впроваджувати в освітнє середовище методи і прийоми підвищення добробуту школярів за допомогою арт-терапії [6, с. 72].

Серед видів арт-терапії, що можуть застосовуватися в роботі зі студентами в умовах інклюзії музикотерапія, вокалотерапія, кінезітерапія, бібліотерапія, казкотерапія, лялько терапія, ізотерапія. Найпоширенішим видом арт-терапії нині є саме ізотерапія. Варто зазначити, що з самого початку свого становлення арт-терапія загалом розглядалась як ізотерапія, а вже згодом почали виокремлюватися інші її види, зазначені вище. В сучасній педагогічній і психологічній науці ізотерапія – це напрям арт-терапії, що використовує методи образотворчого мистецтва для нормалізації психічного стану особистості. Ізотерапія, як і арт-терапія загалом, поділяється на пасивну і активну. Пасивна форма передбачає, що людина нічого не створює, а лише споглядає твори мистецтва – картини, скульптури тощо. Під час активної форми людина сама безпосередньо бере участь у створенні певного продукту творчості.

Окрім того, структура арт-терапевтичних занять передбачає наявність двох основних частин. Перша з них – невербальна, творча, тобто на цьому етапі відбувається власне процес творення і головним засобом є самовираження за допомогою художньо-творчої діяльності. Інша частина – вербальна, формально більш структурована. Вона передбачає обговорення й інтерпретацію створених об'єктів і асоціацій, що виникали під час створення образів. Ця частина є невід'ємним елементом арт-терапевтичної роботи, оскільки сприяє розвитку уяви, вміння фантазувати, підвищує гнучкість і креативність мислення з одного боку, і дає можливість обговорити процес і результат творення, а також приховані в ньому смисли – з іншого.

Робота с особами з особливими освітніми потребами має свою специфіку залежно від віку такої особи. Оскільки пошук ефективних методів навчальної роботи в умовах інклюзії в закладах середньої освіти протягом останніх кількох років досліджується все активніше, окремі аспекти цього питання вивчені доволі глибоко. Водночас практично відсутні дослідження особливостей організації освітнього процесу в умовах інклюзії в ЗВО, тобто в роботі з дорослими. Дослідники [7] зазначають, що в інклюзивному просторі в роботі з дорослими доцільним є застосування кількох напрямів використання мистецтва:

- психофізіологічний (пов'язаний з корекцією психосоматичних порушень);
- психотерапевтичний (пов'язаний із впливом на когнітивну та емоційну сфери особистості);
- психологічний (виконує регулятивну, комунікативну функції);
- соціально-педагогічний (пов'язаний із розширенням загального і художньо-естетичного світогляду, активізацією потенційних творчих можливостей людини) [7, с. 102].

В роботі з дорослими, зокрема зі студентами ЗВО в умовах інклюзії, науковці пропонують застосовувати техніки арт-терапії, що сприяють соціалізації і соціальній адаптації осіб з особливими освітніми потребами:

1. «Робота з матеріалами», у складі якої техніки і вправи, використання яких має на меті подолати труднощі в образотворчій роботі, стимулювати спонтанність, розвивати уяву і творчі здібності; сюди ж належать техніки, що базуються на використанні інших матеріалів і засобів (піску, глини, тіста, текстури, кольорового паперу тощо).

2. «Практичні навички» передбачають вправи, що сприяють тренуванню і вдосконаленню когнітивних навичок (уваги, пам'яті, мислення), тісно пов'язаних з практичною діяльністю й адаптивними можливостями особистості.

3. Техніка «Почуття і емоції» складається з вправ і тем, що дають змогу виражати широкий спектр різних переживань, які своєю чергою сприяють подоланню емоційних проблем.

4. «Сприйняття себе» – ця арт-терапевтична техніка спрямована на допомогу особі у відображенні свого життєвого досвіду і системи міжособистісних відносин з людьми (зокрема й ставлення до самого себе).

5. «Я працюю в групі» – вправи, що передбачають спільну образотворчу роботу в парах, що дає змогу розвивати комунікативні навички, досліджувати і коригувати соціальні ролі і звичні форми поведінки [7, с. 107].

Таким чином, арт-терапія є дієвим методом у роботі з особами з особливими освітніми потребами різних вікових груп, оскільки сприяє психологічному оздоровленню, гармонізації, розвитку особистості і здійснює позитивний вплив на її інтеграцію в суспільство, що є основною проблемою і першочерговим питанням інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Parrott K.A., Schuster J.W., Collins B.C., Gassaway L.J. Simultaneous prompting and instructive feedback when teaching chained tasks. *Journal of Behavioral Education*. 2000. Vol. 10, Iss. 1. P. 3–19.
2. Saldana C. Children with disabilities: Constructing metaphors and meanings through art. *International Journal of Special Education*. 2016. Vol. 31, Iss. 1. P. 88–96.
3. Penketh C. Children see before they speak: An exploration of ableism in art education. *Disability & Society*. 2017. Vol. 32, Iss. 1. P. 110–127.
4. Allahverdiyev M., Yucesoy Y., Baglama B. An Overview of Arts Education and Reflections on Special Education. *International Journal of Educational Sciences*. 2017. Vol. 19, Iss. 2–3. P. 127–135.
5. Бакшеева Т.С., Горяйнова Д.П. Влияние арт-терапии на поведение подростков. *Воспитание школьников*. 2010. № 7. С. 58–61.
6. Hautala P.-M. Art therapy in Finnish schools: education and research. *Arteterapia. Papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social*. 2011. Vol. 6. P. 71–86.
7. Касен Г.А., Айтбаева А.Б. Арт-педагогика и арт-терапия в инклюзивном образовании. Алматы : Казак университеті, 2019. 184 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Гончаровська Галина Федорівна,

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: galja_from_ua@ukr.net

Мартиняк Оксана Романівна,

магістрантка,
факультет педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: oksanamartuniak@ukr.net,

Цимбала Уляна Ігорівна,

магістрантка,
факультет педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: ylianamalish1717@gmail.com.

У сучасному українському суспільстві життя кожної людини є великою цінністю. Згідно ратифікування Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та затвердженням